

Osnove stereokemije

- Ravnina simetrije - molekulo razdeli tako, da je polovica molekule enaka zrcalni sliki druge polovice molekule;
- Center simetrije - prisoten je pri nekaterih molekulah, kjer lahko vsak pokrije drug ekvivalenten atom in sicer tako, da prvi atom povežemo z neko točko i in nato podaljšamo z enako razdaljo;
- Enostavna rotacijska os - imajo jo molekule, kjer z zasukom za $360^\circ/n$ okoli te osi dobimo molekulo z enako prostorsko razvrstitvijo, kot je bila pri prvi spojini;
- Rotacijsko-refleksijska os simetrije - najtežje določljiv element simetrije;

1

Vse molekule, ki imajo:

- ravnino simetrije (σ ali S_1);
- center simetrije (C_i ali S_2) ali
- rotacijsko-refleksijske osi simetrije (S_n , $n > 2$)

imajo refleksijsko simetrijo in so enake svoji zrcalni sliki. Take molekule imenujemo **akiralne**.

Kiralne molekule

- molekule brez refleksijske simetrije niso enake zrcalnim slikam in so **kiralne**.
- kiralne molekule, ki nimajo nobenega elementa simetrije, razen C_1 osi, so asimetrične.
- asimetrična molekula je nujno tudi kiralna, a kiralna molekula ni nujno tudi asimetrična, ker imajo lahko C_n ($n > 1$) osi.

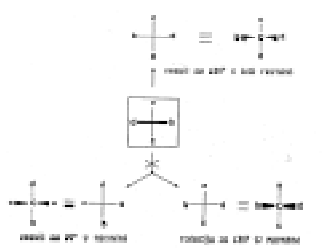
2

Ligandi

- homotopni, kadar lahko kateregakoli od dveh atomov nadomestimo z drugim ligandom in dobimo vedno enak produkt
- enantiotopni, če se z vrtenjem zrcalne slike lahko dva pretvorita drug v drugega (S_n , rotacijsko refleksijska os simetrije). Molekula z dvema enantiotopnima ligandoma je vedno **prokiralna** in atom, da katerega sta vezana taka liganda, imenujemo **prokiralni** center.
- diastereotopni, sta takrat, ko nastaneta z zamenjavo vsakega od dveh enakih ligandov diastereoizomerni spojini
- pri molekulah s prokiralnim trigonalnim ogljikovim atomom zaznamujemo stran, na kateri molekula reagira in tvori kiralni produkt, kot Re- ali Si- stran.
- Za označitev strani z Re ali Si upoštevamo sekvenčno pravilo.

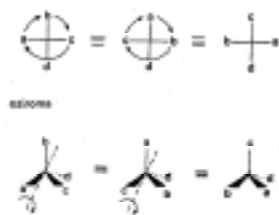
3

Fischerjeva projekcijska formula

Za ravnanje s Fischerjevimi projekcijskimi formulami veljajo naslednja pravila:
celo formulo lahko zasukamo za 180° v ravnini projekcije;
niti cele formule niti njenega dela ne smemo zavrteti iz projekcijske ravnine;
formule ne smemo zasukati za 90° v projekcijski ravnini
dovoljeno je sočasno zamenjati mesta 3 skupin, vendar vedno enako

4

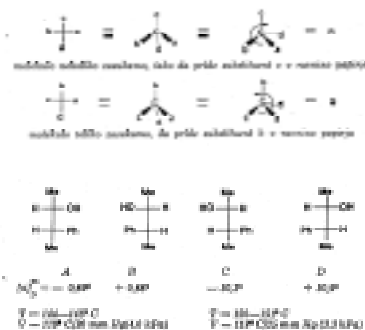

Vsako kiralno molekulo lahko označimo z dvema podatkom:
 s sučnostjo, ki jo označujemo s predznakom (+) ali (-) za desnosučne oz. levosučne spojine in jo izmerimo s polarimetrom;
 z označbo konfiguracij; prvotno se je konfiguracije označevalo relativno glede na glicerolaldehid, z določitvijo absolutne konfiguracije optično aktivnih spojin pa so vpeljali sisteme: R,S-, D,L-, α,β -.

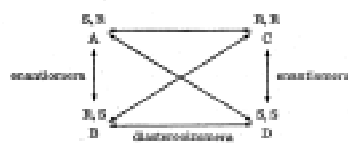
5

Določitev konfiguracije kiralne molekule:

- skupinam, ki so vezane na center kiralnosti določimo prioriteto;
- če poteka razporeditev skupin okoli centra kiralnosti v smeri pomika urnega kazalca, označimo konfiguracijo R;
- če poteka razporeditev skupin v nasprotni smeri od pomika urnega kazalca, označimo konfiguracijo S;

6

Mezo oblika spojine – dva enantiomera predstavljata eno samo spojino (imajo ravnino simetrije)

Razlikovanje diastereoizomerov

- Fizikalne in kemijske lastnosti (tališče, vrelišče, gostota, topnost, reaktivnost pri oksidacijah in redukcijah,...
- Na osnovi diastereoizomernih odnosov ločujemo enantiomere;

Racemne zmesi - nastanejo na tri načine:

- Pri kemičnih reakcijah, kjer nastane center kiralnosti – reagenti ne ločijo med enantiotopnimi ligandi
- Pri mešanju enakih količin enantiomerov
- Z racemizacijo – čisti enantiomer se pretvori v zmes enantiomerov s segrevanjem, fotokemično ali s kemičnimi reagenti

7

Mehanizem racemizacije:

Ločitev enantiomerov iz racemne zmesi:

Mogoča je tako, da zmes enantiomerov pretvorimo v zmes diastereoizomerov z optičnimi reagenti;

Kinetična ločitev – pri reakciji enantiomerov s kiralnim reagentom prihaja do razlik v hitrostih reakcij; energija prehodnega stanja pri reakciji ene kiralne molekule z drugo so različne za vsak enantiomer;

Pasteurjeva metoda mehanske ločitve;

8

Dinamična stereokemija

- Upoštevanje topoloških značilnosti v zvezi s spremembami molekul, ki potekajo z določeno hitrostjo. Sem prištevamo vse kemične reakcije, ki potekajo s prekinitvijo in nastankom nove vezi ter ravnotežja brez prekinitve vezi.
- Razlikujemo:
  - Stereospecifične reakcije – stereoizomerne izhodne spojine se pretvorijo pod enakimi reakcijskimi pogoji v stereoizomerno različne produkte
  - Stereoselektivne reakcije – en sam reaktant je pri določeni reakciji sposoben tvoriti dva ali več stereoizomernih produktov, pri čemer nastane eden prednostno;